

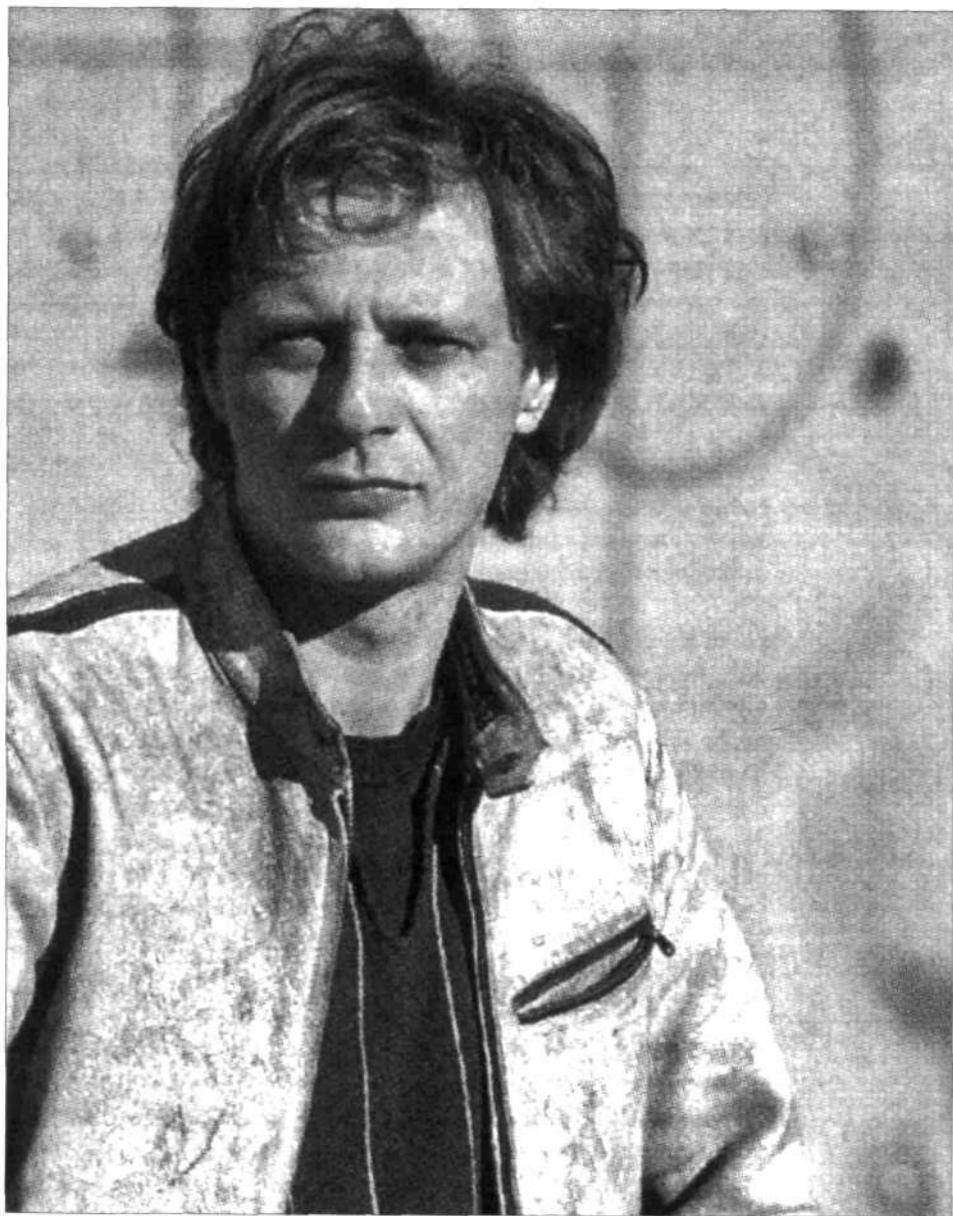
Aleš Čar

SODOBNOST: Sodite med najprodornejše (mlajše) sooblikovalce literarnega življenja pri nas; po nagradi za knjižni prvenec za svoj prvi roman ste bili letos med nominiranci za nagrado Prešernovega sklada za zbirko kratke proze *V okvari*, pa tudi sicer vsako vaše delo naleti na opazno kritiško pozornost. Poleg tega ste zadnje čase širše znani kot voditelj televizijske oddaje *Peti element*. Še več: ste pobudnik, soustanovitelj in sourednik literarne revije *Balcanis*. Ob prebiranju dnevnika, ki ste ga pred časom objavljali v Sobotni prilogi *Dela*, je človek dobil občutek, da ste v nenehni časovni stiski; da ste si naložili vsega preveč. Ali kdaj pomislite na možnost, da postajate klasična žrtev uspeha, kar utegne negativno vplivati na vaše prihodnje literarno snovanje?

ČAR: Mate Dolenc je pred kratkim na literarnem večeru povedal, da se lahko ukvarja z literaturo zato, ker ima ženo. To o vrednotenju avtorskega dela pri nas veliko pove, resda nič, kar ne bi že vedeli. Dejansko se vsak pri nas, ki se peča samo z literaturo, na določeni točki sreča z dilemo: ali literatura ali neko osnovno materialno dostojanstvo. Meni osebno se zdi ta dilema nemogoča in me spravlja ob živce. Iz tega se verjetno da sklepati, da se vse te dolžnosti in to, kar vi v končni fazi imenujete uspeh, iz moje perspektive vidi predvsem kot kronologija trdega dela, kot poskus normalizacije nekih temeljnih eksistencialij. Šele ko to nekako stoji, se po moji logiki lahko začne borba za prestrižen, odvečen čas za ustvarjanje.

Roko na srce – še vedno lovim ritem in med preostalimi kupi dela iščem čas za pisanje. Konec koncev (resda v skupini) pišemo *sitcom*, ob vsem drugem pa takoj, ko je kak prost dan, delam zapiske za svoje stvari. Kaže, da velja običajna formula, da večji, kot je pritisk, več iztisnemo iz sebe. Drugo vprašanje je, do kam lahko to gre, predvsem pa koliko časa.

Sicer pa imam raje drugo stran te iste plošče: to je mogoče videti tudi kot največja možna nagrada v tem poklicu, da ima

ALEŠ ČAR

človek toliko dela, da ga ne zmore opraviti. No, ne glede na kar koli – pisanje seveda je in bo, brez dvoma.

SODOBNOST: Imate občutek, da pripadate določeni generaciji? Katere so njene glavne značilnosti?

ČAR: Če že čutim kakšno pripadnost, potem čutim neko pripadnost krogu ljudi, s katerimi se nekako najlažje in najraje družim ob kakšnem prostem popoldnevu in večeru in s katerimi imam največ skupnih točk v načinu funkcioniranja in v pogledih na življenje. Ponavljam, v pogledih na življenje, na pa v pogledih na literaturo. Da je kar nekaj teh ljudi res mojih generacijskih vrstnikov, seveda drži.

Ne vem, ugibam, mogoče bo s časovne razdalje prepoznati določene generacijske konture, značilnosti, vendar ne verjamem, da bodo te estetske ali poetološke. Mogoče bodo tudi vidne posebnosti pri vpeljevanju nekih tem, recimo bolj urbanih, nekih registrov jezika, ki lahko ubesedijo današnjo resničnost in človeka v njej, mogoče pa bo ta specifičnost določena *per negationem*, v smislu, da ni bilo estetskih zastav, da ni bilo nove ideologije, kakršne koli, temveč da se je zgodil neki spontan obrat k skrbi za literaturo in knjigo v novih okoliščinah za delo in v času redefiniranega statusa literature pri nas. Kar se konec koncev niti ne sliši slabo. Kot vedno bo čas naredil svoje.

SODOBNOST: V predlanskem pogovoru za Sodobnost je Matej Bogataj med drugim izjavil, da imamo “danes opravka s ponovnim kroženjem, da ne rečem recikliranjem kar počez vseh idej in form zadnjega nekaj več kot stoletja”, zaradi česar je pisanje o literarnih delih veliko bolj zagatno, predvsem zaradi “količine avtopoetik, ki so v obtoku in med seboj hierarhično izenačene, enakovredne”. Skratka, ker ni več ene same, dominantne avtopoetike, je nemogoče ali silno težko rešiti vprašanje kriterijev. Kar mogoče pomeni, da je danes mogoče pisati o čemer koli, na kakršen koli način. Vaš komentar?

ČAR: Ne vem, ali je to postavljeno kot problematično dejstvo ali preprosto kot deskripcija stanja. Še več, ne vem, če bom sploh govoril o isti stvari kot Matej, no, osebno tega vsekakor ne vidim kot problem. Konec koncev kakšno vezo ima pravzaprav dominantna poetika z vrednostnimi kriteriji? Dominantna poetika je vnaprej definiran estetski fokus, utemeljen v vrsti estetskih in poetoloških frazemov, v katero je treba stlačiti vsa dela. V tem primeru se literature seveda ne vrednoti iz njenih imanentnih zakonitosti. Ni bistvena, recimo, uspešnost in prepričljivost realizacije ali moč sporočilnosti sveta, ki se vzpostavlja (ne glede na to, kakšen ta je), ampak se verjetno preverja, koliko se to literarno delo ujema z vnaprej izdelanimi poetološkimi šablonami. Če se delo ujema z normativi dominantne poetike, to verjetno pomeni, da si *up to date*, da si *in*, če se ne, pa to verjetno pomeni, da si *out*, da nekaj ni v redu oziroma da je za časom. Meni se zdi to mimo. Ne samo danes, ko je v zraku precej te nostalgije

po "objektivnih kriterijih", ki naj bi sloneli na neki dominantni poetiki. Tudi pogled za nazaj to logiko hitro spravi na tanek led: ali so ti "objektivni kriteriji" pomenili to, da je bil slab citat Borgesa v osemdesetih letih boljši kot dobro delo brez metafikcijskih akrobacij? Samo zato, ker se je ujema z vnaprej postavljenimi kriteriji, da literature ni mogoče pisati brez teh obratov? Ker je pisanje danes brez tega *a priori* naivno in nemogoče? Ne vem, jaz berem kup stvari, napisanih v zadnjih letih, ki govorijo drugačno zgodbo. Mogoče je vse skupaj malo abstraktno, ampak menda je jasno, kaj mislim.

SODOBNOST: Ob izidu Slovenske književnosti III (DZS, 2001) smo bili priče poplavi kritik na račun avtorjev posameznih poglavij kot tudi uredniškega koncepta celote. Delno je to seveda normalno, pa vendarle: Kako zanesljiva se vam zdi literarna teorija v odnosu do literarnih dogodkov, recimo, zadnjega desetletja? Ali mora zmeraj biti tako, da lahko šele zanamci popravijo napake in zmotne sodbe, ki smo jih zagrešili, ker nismo razumeli pravih namenov svojih ustvarjalnih sodobnikov ali ker nismo imeli ustreznega vatla za presojo njihovega dometa? Je negotovost glede relevantnosti sodobnih tekstov večja, kot je bila v preteklosti, in če je, zakaj?

ČAR: Če začnem pri zadnjem vprašanju – čeprav verjetno nisem pravi naslov za ta vprašanja – potem je odgovor o negotovosti glede relevantnosti tekstov verjetno zajet že v prejšnjem. Položaj je za kritike in literarne zgodovinarje gotovo težji kot je bil v preteklosti zaradi že omenjene razpršenosti oziroma, kot pravi temu Matej, reciklaže vseh idej in form in nepregledne količine avtopoetik, ki so v obtoku in med seboj hierarhično izenačene in enakovredne. Na videz je to precejšen kaos, na milost in nemilost prepuščen avtorski selekciji, kritikom, strokovnjakom in širši zainteresirani javnosti. Kot rečeno, se ne počutim relevantnega za ocenjevanje dela stroke, vendar pa imam občutek, da je precej ažurna, da je vsekakor vsaj jasno izražen namen, volja za sprotno refleksijo stvari. Konec koncev naj omenim samo zadnji primer, antologijo poezije v devetdesetih letih dr. Matevža Kosa. Nezmotljiv ni nihče, jasno, kiksi so vedno mogoči in vedno prisotni, kar je človeško. Vendar pa se me na drugi strani teorija – malo bom grob – spregledanih genijev danes nekako ne prime več. Hočem reči, da danes zgodba *à la* Kosovel ali Bartol po moje preprosto ni več mogoča. To pa je konec koncev vendarle ključno pri problemih, o katerih me sprašujete.

SODOBNOST: S kakšnimi občutki vas navdaja nenehno krčenje prostora, ki ga mediji namenjajo kulturi na splošno, še posebej pa ocenam knjižnih in gledaliških del? Ali je v dvajsetih vrsticah res mogoče pošteno oceniti gledališko predstavo, s katero so se ustvarjalci ukvarjali več mesecev, ali knjigo, ki jo je avtor pisal leto dni ali dlje? Kaže, da bo relevantnost kritike prej ali slej omejena na oglaševalske znake: dobro, slabo, zanič, nezanimivo, vredno branja ali ogleda, in podobno. Kaj se je spremenilo: tempo naših življenj, razbohotenje tiskanega gradiva, naša sposobnost za koncentracijo? Morda še kaj drugega?

ČAR: Mogoče se bo slišalo čudaško, ampak osebno nimam občutka, da gre za radikalno zapostavljanje kulture v medijih. Verjetno bi se dalo ugotoviti, da se količina prostora, namenjenega kulturi (res da v širšem pomenu besede, kot smo to vajeni literati), celo povečuje. Hiter pogled na naše področje, torej na spremljanje literature najvplivnejšega medija, torej televizije, pove tako zgodbo: o izidih novih knjig in najpomembnejših dogodkih iz literarnega sveta dobite kratko informacijo še isti večer v televizijski oddaji *Kultura*, po *Odmevih*. Za bolj poglobljeno analizo so tu tradicionalne *Pisave*. Za širši spekter ljubiteljev knjige je tu uspešna in domiselna oddaja *Knjiga me(ne) briga*. Tu je tudi nova oddaja *Mance Košir na Papriki*, ki odločno širi svoj bralni virus naprej. Svoje bolj ali manj stalno mesto ima knjiga in dogodki v zvezi s tem tudi v *Osmem dnevu*. Knjiga je tema tudi v drugih oddajah, konec koncev smo v majski oddaji *Petega elementa* govorili prav o knjigi v zvezi z zadnjimi akcijami *Dela* in *Dnevnika*. Lahko bi bilo tega več, se strinjam, vedno, ampak težko me bo kdo prepričal, da stanje ni boljše kot pred petimi, šestimi ali sedmimi leti. Prostor, namenjen literaturi in knjigi nasploh, se je povečal, kar pa še enkrat seveda ne pomeni, da ga je zadosti, predvsem pa ne, da je v kvalitetnem smislu optimalno izkoriščen.

Mislim, da je tisto, kar nas najprej moti, redefinicija in novo strukturiranje kulturnih rubrik, predvsem v dnevnih časopisih. Tu se končno v praksi briše meja med tradicionalno delitvijo na elitno in popularno kulturo in se namesto te tradicionalne sheme skuša uporabljati kriterij kvalitete ne glede na to, ali pripada stvar znotraj tradicionalne sheme v rubriko elitno ali pop. Konec koncev, če naredi domač Klemen Klemen, Iztok Kovač ali Zoran Predin presežen album, verjetno to spada na kulturno stran vsaj toliko kot zanič operna ali gledališka predstava ali pač kaj tretjega iz arzenala tradicionalno pojmovane elitne kulture. To pa seveda ne pomeni banalizacije pisanja o teh stvareh.

Naslednja stvar, ki se jo rado pozablja je, da so dnevni časopisi, predvsem pa televizija, hitro odzivni mediji, da je njihova glavna naloga informativnost, s tem pa, kakor koli obračamo, pride v paketu tudi površnost. To so po definiciji stvari v precejšnji meri površni mediji, ker jim je površnost preprosto immanentna. In kritiški zapis/informacija mora pač biti prilagojena mediju, v katerem je objavljena. Mene hitre, izpostavljene oznake v časopisih ne motijo. Razumem jih kot prvo, suho informacijo. Brez te oznake ogromno ljudi sploh ne bi vedelo, da je neka knjiga izšla ali da je bila neka predstava odigrana. Dalje je ta hitra oznaka zame prvi motiv za branje same kritike, kritika pa prva stopnica na poti iskanja izdatnejše informacije v specializiranih časopisih (če ti seveda so). In za literaturo, bomo pač morali priznati, prostor za resno in referenčno kritiko obstaja: torej ta revija, *Sodobnost*, *Ampak*, *Literatura*, *Apokalipsa*, *Književni listi*, *Čitalnica*, kritike v *Dnevniku* in še kup drugih edicij. Na teh specializiranih mestih je, roko na srce, dovolj prostora za poglobljene analize, študije itd. itd. Znak za alarm bo, če se bodo na teh mestih pojavili površnost in rumeno obarvani zapisi, hitre in pavšalne oznake in podobno.

Kar pa spet ne pomeni, da morajo biti kritike tako prekleto pametne, da je niti mi, ki se ukvarjamo z literaturo in ki, kakor koli že, o tem kar nekaj vemo, ne razumemo. To je seveda hudo slaba usluga za literaturo.

Kar je res problem, je podcenjenost kritiškega pisanja, in to je vzrok za to, da večina najbolj nadarjenih hitro neha s tem nehvaležnim početjem in se kakor hitro je mogoče posveti drugim stvarim. Če bi bila kritika cenjena tako, kot si zasluži, če bi imeli razčiščene pojme, kakšno informacijo kateri medij lahko in mora dati, potem bi bila vzpostavljena povsem korektna struktura, po kateri je mogoče potovati in dobiti od hitre, suhe informacije do poglobljenih analiz, in to iz več perspektiv, izpod več referenčnih peres. Torej ne vidim katastrofe v tej problematiki, je pa prav gotovo precej rezerve.

SODOBNOST: Država namenja kulturi iz leta v leto manj denarja. Celo iz krogov Ministrstva za kulturo je slišati, da je bila kultura v Sloveniji predolgo in preveč razvajana. V širši družbi vedno bolj prevladuje prepričanje, da je dobro in skromne podpore vredno le tisto, kar je tržno (relativno) uspešno. Nič nenavadnega torej, da imajo oblastniki več posluha za nogomet, smučarske skoke in podobne reči kot za krhke, "nekoristne" plodove elitne kulture. Da ne omenjamo sponzorjev iz vrst gospodarstva. Kako dolgo, mislite, se mora nadaljevati ta trend, preden bo razdejanje na področju slovenske kulture postalo očitno? Ali pa je, nasprotno, res, kar trdi Ministrstvo za kulturo: da slovenska kultura cveti in se bohota kot še nikoli, vse to zahvaljujoč subvencijam, ki so iz leta v leto manjše?

ČAR: Glede na to, kako pomembno zgodovinsko vlogo in koliko javnega prostora sta pred letom 1991 zasedali kultura in predvsem literatura v tem prostoru, ne čudi, da se je prostor od osamosvojitve naprej manjšal. Hočem reči, težnja države je logična, kar pa ne pomeni, da se je treba s tem strinjati.

Dejstvo je, da država ni naklonjena kulturi oziroma da jo obravnava kot nujno zlo, kot porabnika proračunskega denarja. To je brez dvoma zgodba o aroganci, birokratski vehemenci in zamujenih priložnostih. Da imajo oblastniki več posluha za nogomet in smučarske skoke, me niti ne vznemirja pretirano. Verjetno nihče ne pričakuje od predsednika vlade in finančnega ministra neke fatalne ljubezni do umetnosti, pričakuje pa se razumevanje – pragmatična raven razumevanja povsem zadostuje – kaj je mogoče iz tega polja pozitivnega povleči za imidž te države navzven in kaj je mogoče narediti za prijaznost, kreativnost in stimulativnost tega okolja navznoter. No, tega občutka, roko na srce, ta naša slovita politična elita ne daje. Niti najmanj, čeprav je to izredno pomembno, saj se prav v tem odnosu (odnosu države do kulture) v veliki meri definira tudi (za začetek prav tako pragmatičen, jasno) odnos kapitala do kulture. Če država ne vzpostavi nekega žlahtnega imidža kultiviranega, za kreativno delo stimulativnega okolja, in občutka, da je to vrednota v najširšem smislu, potem se kapital sam od sebe prav gotovo ne bo premaknil v tej smeri.

Zakaj pa? Na podlagi česa? Na podlagi katastrofalnega kulturnega nivoja? Na podlagi tradicije vlaganja v kulturo, ki je razen v dveh ali treh primerih mecenskega entuziazma ni? To pa je neverjetno kratkovidno. Vzemimo samo razne davčne stimulacije za donacije v kulturo. Vzemimo ničto stopnjo obdavčenja knjige, kar bi si ta država z lahkoto privoščila, in bi s tem storila ogromno gesto navzven in navznoter. Da ne govorimo o generalnih sramotah, kot so akademije, center za sodobne umetnosti, ki ga ni, nominalni padci subvencij v založništvo in vrsta preostalih stvari. In še zadnji korak: država bi s temi gestami ustvarila spodbudno okolje ne samo za celotno kulturno in umetniško produkcijo, temveč, kar je še veliko pomembnejše, za dvig kulturnega nivoja v tem prostoru nasploh. To pa je ključen problem tega prostora.

Verjetno nam ne ostane drugega kot prenehati z jamrarijami in vzeti državo kot indiferenten birokratski stroj, ki pač melje stvari po svoji, nam smrtnikom velikokrat nedoumljivi logiki. Primer premika je recimo knjižnično nadomestilo. Poanta pa, da nam ne bo nič več podarjeno, kar bo, bo krvavo izbojevano.

SODOBNOST: S kakšnimi občutki vas navdaja globalizacija? Kaj nam prinaša dobrega in kaj slabega? Ali je zaton malih jezikov, kakršen je slovenščina, neizogiben in bodo naši vnuki, morda že naši otroci, brali in pisali predvsem v popačeni mednarodni angleščini, nekakšni latinščini novega tisočletja? Bi se vam zdelo tragično, če bi preživeli kot fizični osebki, izginili pa kot narodna skupnost? In kako se lahko ubranimo pred usodo, kakršni v preteklosti niso utekle niti številčnejše in močnejše nacionalne skupnosti?

ČAR: Pregarjavica okoli jezika mi ni blizu. Kot odgovor na ta vprašanja mi je zelo vseh ostro postavljena teza, ki jo je v Sobotni prilogi povzel Drago Jančar iz pogovora z gospodom Simonitijem. Kratko malo: če bomo vredni, bomo preživeli. Vsaj na videz preprosto, ampak v tem se skriva ogromno vsebine. Vrnil se bom k prejšnjemu odgovoru in ga nadaljeval: če si bomo znali urediti stimulatивно okolje za delo in če bomo znali priti na konec z lastnim zaplankanim primitivizmom, ali če obrnem, dvigniti najširši kulturni nivo, potem ne vidim enega samega razloga, da ne bi preživeli v vsakem smislu. Mediji igrajo seveda ogromno vlogo v oblikovanju javnega mnenja, vrednot, načina življenja itd., vendar je edina resna nevarnost naša lastna nesposobnost kritičnega in reflektiranega sprejemanja stvari.

Vprašanja, ki jih postavljate, torej po mojem videnju stvari dejansko nimajo toliko opraviti z angleškimi imeni raznih firm kot z našim lastnim kulturnim nivojem v najširšem smislu. Bom zaradi nazornosti razširil do absurda: za mene je za naše normalno preživetje veliko bolj nevaren simptom zaplankanosti, ki recimo ne pusti zgraditi doma za samohranilke in ogrožene ženske v svoji sredini (mirno ga lahko razširimo na zaplankanost vseh drugih vrst, ki jih niti približno ni malo), kot vse te nesrečne firme z angleškimi imeni skupaj ali angleške fraze, ki jih uporabljajo mlajše generacije v pogovorih med sabo. Je res

človek, ki se bori za čiste slovenske studence, ki prezira vse, kar ni v slovenski narodni noši, in kar ne skače, če Slovenc pač skače, pomembnejši za preživetje kot mulc, ki v skladu z generacijskim kodom stresa angleške fraze, potem pa gre domov in spiše super raperski komad, ki je v bistvu poezija, ali pa kak tretji upornik, ki doma slika, piše, sklada, tuhta o novi plesni koreografiji, dizajnu ali čem tretjem? Konec koncev, grem res do konca, če je jezik edina stvar, ki me povezuje z zgoraj omenjenimi ljubitelji narodnih noš, potem naj gre vse skupaj k hudiču. Ma, ne vem. Ko tuhtam o tem, dobim vedno slab okus v ustih.

SODOBNOST: Čeprav ne pišete pesmi, ustvarjate v prostoru, v katerem je bila poezija dolgo obžarjena z napol božansko svetlobo. Ali biti pesnik v času, ko poezija ni več v samem srcu narodove domišljije, ampak že kar malo čudaška dejavnost, rezervirana čedalje bolj za pesnike same in njihove vse redkejše občudovalce, še zmeraj pomeni, da se avtor uresničuje ne le osebno, ampak prispeva nekaj dobrega in pomembnega tudi k zakladnici jezikovne skupnosti, ki ji pripada? In kaj je tisto "dobro" in "pomembno", kar upravičuje natis stopetdesetih pesniških zbirk na leto, večinoma seveda nevrednih večje pozornosti?

ČAR: Kakor mi pravijo kolegi, ki pišejo poezijo, so naklade zbirk povsod po svetu bolj ali manj enake. Nekaj sto knjig pri nas, nekaj sto v Italiji, enako v Ameriki itd. Ne vem, glede na to bi bilo mogoče sklepati tudi, da je dobila poezija pri nas svoje realne meje glede na situacijo in okoliščine, v katerih živimo. Pomembnejša se mi zdi druga stvar, na katero prisegajo pesniki in kritiki, namreč, da je slovenska poezija v odlični kondiciji. Če je to res in če bodo vsaj minimalni pogoji za normalno delo najboljših, mislim, da ni posebnega strahu. Čeprav je jasno, da za poezijo to niso najlepši časi in jih niti ni videti na obzorju.

SODOBNOST: Kakšna se vam zdi trenutna slovenska literarna scena? Nekateri (poklicni?) nergači zatrjujejo, da ni kaj prida drugačna, kot je bila v njenih najhujših časih. Osebnostne zamere naj bi se vrstile po dnevnem redu, prijatelji v medijih drug drugega trepljajo po ramenu, neprijetni tekmeci so omalovaževani ali največkrat zamolčani, vse preveč je samozvanih in z ožjim konsenzom ustvarjenih "genijev" in vse premalo poštene in tehtne kritiške presoje njihovega dela, posamezniki in ožje skupine se pehajo v ospredje z vsemi sredstvi in vse prepogosto na račun drugih, premalo je medsebojne strpnosti in načelne pripravljenosti, da se spoštujejo pravila igre, literarni zgodovinarji kot da živijo na drugem planetu itd. Je res tako hudo? Ali nemara še huje?

ČAR: Veliko tega, kar ste zapisali, verjetno drži, ne vem pa, če je to *tako* hudo. Poglejte, moje mnenje je preprosto tako, da je ta vsesplošna vmreženost dejstvo, temeljna postavka, na katero je treba računati in iz katere je treba izhajati. Kot voda in zrak. Ne verjamem, da je bilo kdaj v preteklosti kaj drugače, vemo,

da je enako v gospodarstvu, zdravstvu, sodstvu ali kjer koli drugje. In predvidevam, da se podobne stvari dogajajo v Italiji, Avstriji, nekaj manj na Finskem in Švedskem, nekaj več v Srbiji in Maroku itd. Ja, res je, verjetno je to pri nas bolj problematično, ker gre dejansko za izrazito majhen prostor, kjer vsi vse poznamo osebno, verjetno je vmreženost v Sloveniji v stanju eliksirja, ampak tako je. Pa ne, da bi bilo to meni vseč ali da mi je vseeno, vendar iz tega delati izredne razmere je neumno ali pa se zadaj skriva neka aktualna osebna motivacija (beri: zamera) proti eni od vmreženih struktur moči, ki je temu posamezniku storila tako ali drugačno realno ali namišljeno krivico. In vsem nam so se zgodile take ali drugačne realne in namišljene krivice. In vsi smo vmreženi. In vsi mi smo proti tej vmreženosti. In vsi smo ostri kritiki razmer in po možnosti smo vsi mi zase eni redkih, če ne edini, moralno in etično čisti.

SODOBNOST: Če govorimo o prodoru slovenske literature v svet, ima poezija nedvomne prednosti. Prevajanje in tiskanje romanov zahteva velik finančni vložek in tveganje, ki ga velikokrat ne odtehta niti skromna dotacija Trubarjeve fundacije. Medtem pa obstaja dovolj revij, ki so pripravljene natisniti tri, štiri pesmi, še posebej če v zameno kaka slovenska revija natisne nekaj pesmi "njihovih" avtorjev. To je seveda povsem legitimno (in morda najboljši način za širjenje poezije), toda, kako verodostojna je pravzaprav "prisotnost" slovenskih avtorjev v tujih jezikovnih prostorih? Kako daleč seže njihov vpliv in koliko izvodov na tujem izdanih slovenskih knjig se znajde v rokah domačih bralcev, da ne omenjamo kupcev? Če bi vas nekdo pooblastil, da v letu ali dveh organizirate optimalno promocijo slovenske literature na tujem, kako bi se tega lotili?

ČAR: Promocija je proces, ki zahteva vztrajno, dolgotrajno delo, veliko mrežo osebnih znanstev, izdelano strategijo in precejšnja sredstva. Sicer pa so moja videnja, pristop in način delovanja v tej smeri zajeta v projektu Balcanis.

SODOBNOST: Se vam zdijo razmere, v katerih živimo, dovolj naklonjene literaturi? Kaj bi lahko bilo drugače? Ali je v času agresivnega trženja in prisile k čim večji odmevnosti v javnosti zahteva po literarni odličnosti res potisnjena v ozadje? Kako določljiva (in pomembna) je meja med "resno" literaturo ter hitro prebavljivo in dopadljivo instantno produkcijo besedičenja, ki bralca ne povzdiguje, ampak ga kvečjemu razbremenuje? Literatura kot kratkočasna zabava ali literatura kot umetnost – kaj je pomembnejše? In če literatura kot umetnost – kakšna umetnost? Zgolj umetnost zaradi umetnosti ali namenjena neki drugi, drugačni funkciji? kateri?

ČAR: Seveda način življenja, stopnjevanje tempa, novi mediji, količina informacij itd. ne govorijo v prid literaturi, njenemu odnosu do časa itd. Vsaj na videz je nedvomno tako. Po drugi strani pa je treba ob vsej tudi upravičeni katastrofičnosti opozoriti na nekatera dejstva. Vzemimo samo zadnje akcije

prodaje knjig s časopisi, ki se dogajajo po vsej Evropi. Osebnost se mi to ne zdi nepomembno za knjigo kot objekt, in predvsem za beletristiko. Tudi s tem literaturo spet išče svoje mesto v tostranstvu. Da je v ozadju predvsem interes kapitala, ki je nekako zagledal v knjigi možnost dobička, to je brez dvoma na prvem mestu, vendar pa gre očitno tudi za neko potrebo po zgodbah, ki bi ponudile neko globljo identifikacijsko možnost v teh "negotovih časih", tudi ob nastajanju nove politične tvorbe, Evrope. Založniki bi imeli ob tem verjetno marsikaj dodati, no, nekako sem prepričan, da bo tistih 400, 500 ljudi, ki kupuje knjige pri nas, mislim zahtevnejše beletristične knjige, kupovalo knjige tudi med in po tej akciji, hkrati pa bo ta akcija prinesla prej kakšnega kupca knjig več kot manj. Vsekakor bo literaturo prej reafirmirala kot ji škodila. Pa tudi mimo tega: v nekaterih prostorih (Hrvaška, Nemčija, Anglija, Irska itd.) je literatura ne samo veliko bolj cenjena kot pri nas, temveč je dobesedno *in*. Pisci, in to ne samo pisci takih ali drugačnih cenjenih pisarij, so medijske zvezde, literatura se prodaja, založništvo cveti, celotno okolje je izredno spodbudno, skratka, literatura ima še kako svoje mesto, pa še enkrat, daleč od tega, da bi šlo samo za šund oziroma cenene, nekvalitetne stvari. Vse to so znaki, ki so literaturi naklonjeni in ki ji nekako obetajo mogoče celo lepšo prihodnost, pa naj se sliši kakor koli že.

SODOBNOST: V kritiki vaše najnovejše knjige *V okvari* (Sodobnost 4, 2004) je Lucija Stepančič med drugim zapisala, da se "iz območja fantastične, lokalno obarvane proze selite v urbano puščavo, namesto z boemo pa se čedalje raje spogledujete s peklenko enodimenzionalnostjo". In še tole: "Tako *angeli* kot tudi *netopirji* so namreč izgubili krila, plesalcev *pasjega tanga* pa se je polastila kriza srednjih let." Je to res?

ČAR: Gotovo Lucijino opažanje drži. Sledi, ki jih puščamo za sabo, so verjetno slej ko prej odraz našega trenutnega doživljanja sveta, sebe v njem in seveda naše sposobnosti artikulacije teh pozicij v danem trenutku. V tem smislu ima linija, ki jo je opisala Lucija, v sebi kar nekaj običajne razvojne življenjske logike. Z veseljem pa seveda čakam, kaj bo sledilo.